

Desetimilionová fairtradová republika

S Jirím Silným o partnerském obchodu a křesťanském aktivismu

Fair trade dnes živí v chudých zemích zhruba tolik lidí, kolik občanů má Česká republika. Ředitelé Ekumenické akademie jsme se zeptali na kořeny, problémy i vyhlídky tohoto netypického obchodu.

ONDŘEJ SLAČÁLEK

Jak byste fair trade vymezil?
Názvem. V Česku se ujalo anglické fair trade, i když jsme se snažili na začátku prosadit spravedlivý obchod, v některých zemích se používá partnerský nebo rovnoprávný obchod. Hlavním vymezením je rovnoprávné postavení producentů, obchodníků i spotřebitelů, to znamená nějak se podělit o veškerá rizika i zisky. A pak k tomu přistupuje celá řada velmi přecných pravidel, která určují, jak má fair trade vypadat.

Kde jsou vlastně kořeny tohoto přístupu?
Je to poměrně dávná záležitost. Na konci druhé světové války uvedla první projekt tohoto typu v život americká církevní komunita menonitů. Misto aby svým partnerům v Portoriku posílali peníze, začali prodávat jejich rukodělné výrobky ve svých sporech. Zaungovalo to a také narovnálo vztah mezi bohatšími a chudšími. Už to nebyl vztah dárece a obdarovaného, ale partnerská pozice. Pak se to začalo šířit.

Jak se ta myšlenka dále vyvíjela?
První fáze byla hodně omezená, prodávalo se mimo běžnou síť, po fariách, v malých obchodech, které pak začaly organizovat nevládky jako Oxfam v Británii a podobně. Byla to záležitost lidí, kteří věděli, kde to najít. Navíc dlouho, až do sedmdesátých let, šlo jen o rukodělné výrobky. Pak se toho chopilo hnutí solidarity s třetím světem. Jedním z potravinových produktů byla káva z Nikaraguy, která se prodávala na podporu sandinistů. Pamětníci říkají, že ta káva byla hrozná, ale kupovala se jako výraz solidarity...

Počet zákazníků roste, takže se to začalo stávat zajímavým i pro maloobchodní řetězce. To samozřejmě vyžadovalo i záruku pro zákazníky, aby to zboží poznali. Kvůli tomu vznikl i systém certifikace s ochrannou známkou.

A v čem spočívá ona férovost?

Aby se někdo dostal do toho systému, musí mít jasné pracovní smlouvy, jasnou pracovní dobu, záruky kolektivního rozhodování, rovnoprávné postavení žen, je tam zákaz zneužívání dětské práce, sociální, zdravotní pojištění... K tomu přistupují ještě pravidla, která se týkají životního prostředí, třeba potraviny se nesmějí pěstovat na nově vykáčených plochách, minimalizuje se používání chemikálií... Vyhodaním jsou dopředu stanovené pevné ceny, pravdělně vyšší než ceny tržní. Dále pevné kvóty odběru a pomoc, poradenství. Kromě toho dostávají určitou sociální prémii, několik procent navíc na rozvoj komunity.

Ceny tedy asi neurčuje trh...

Fair trade, jak vznikl a donedávna fungoval, byl orientovaný neziskově. Systém tvorby cen byl takový, a to platí pořád, že na začátku je cena, kterou dostane producent, a to je living wage, příjmem, z kterého se dá vyžít, a trochu na další rozvoj. K tomu se připočítají náklady na dopravu a provoz toho obchodování. Těmto obchodníkům byly donedávna neziskovky, třeba v Německu to jsou stále v dřtivé většině ně ony. Ke změnám začalo docházet, když se to zboží dostalo do běžné sítě. Někdy se pak objevují problémy.

Podstatné je, že ať už se to prodá za jakoukoli cenu, peníze, které dostanou výrobci, jsou stejné, garantované. Diskutuje se ale problém s firmami, které i v evropských zemích mají problémy s dodržováním pracovního práva vůči svým zaměstnancům, takže se může stát, že producenti v zemích jihu mají lepší podmínky než prodavačky v supermarketech, které prodávají jejich zboží. Myslím, že to je další krok, který to fairtradové hnutí musí nějak řešit.

A řeší ho?

Diskutuje se o tom a myslím, že k tomu dojde. **Jak velkému počtu lidí v zemích jihu fair trade pomáhá?**

Myslím, že už se to dneska blíží deseti milionům. To je, jako kdyby vedle České republiky existovala jedna stejně velká a početná fairtradová republika. Obrát je celosvětově nějak

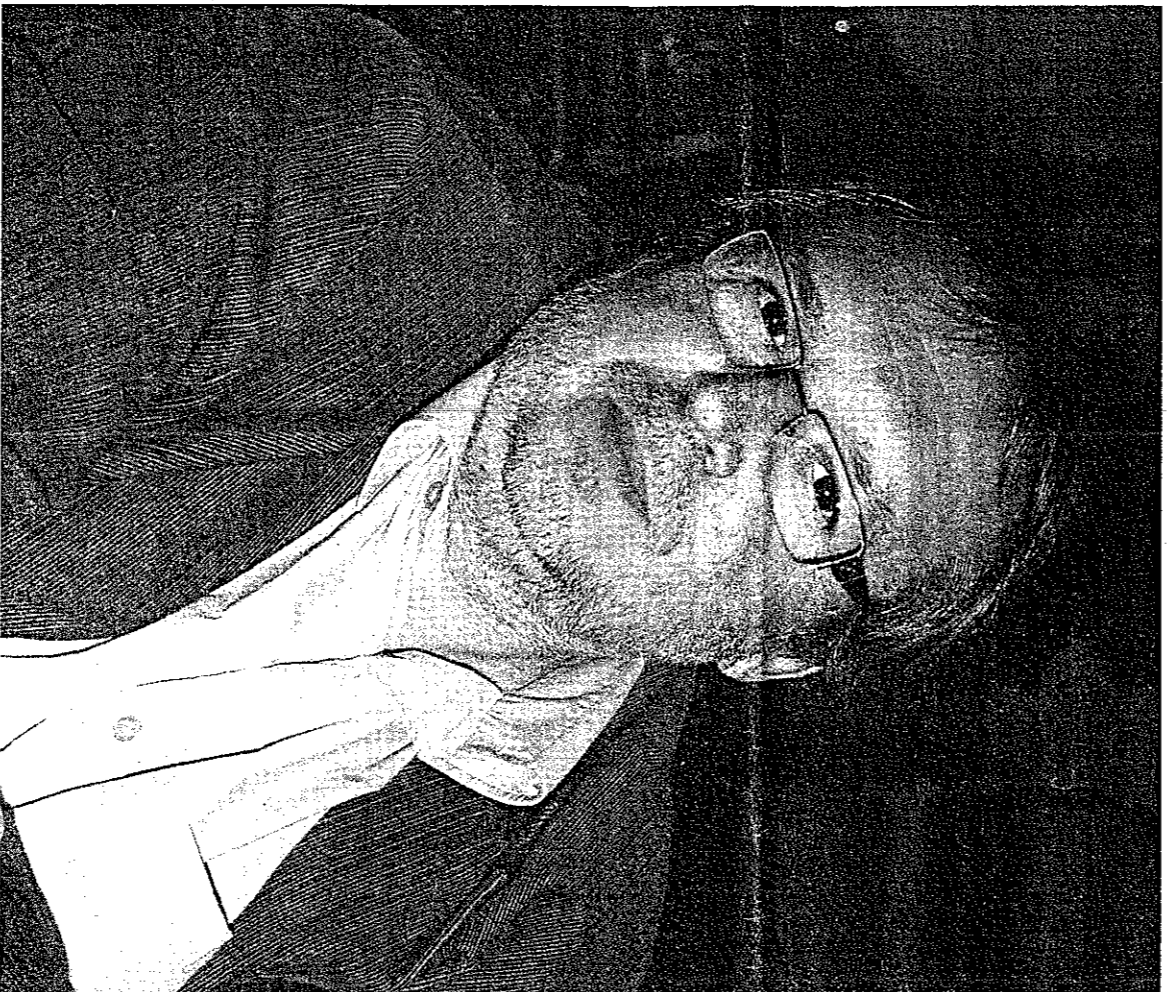
propojení s politickým vnímáním ekonomiky, s hnutím solidarity...

Na Západě je to víc politické hnutí?

Je, ale také se mění. Vstupují do toho komerční firmy, které to berou jako jakýkoli jiný obchod.

Fair trade je kritizován i zleva...

Ano, upozorňuje se, že ty produkty jsou orientovány především na střední třídu, což je pravda, ta si může dovolit výběr. Pak je tu kritika, že fair trade dostatečně nepřispívá ke změně systému. Mně ale připadá, že to je jedina z mála alternativ, které dlouhodobě prokazaly udržitelnost a opravdu mění směřné vztahy. Už třeba to, že u každého produktu víme, odkud pochází, a děje se i to, že se naši dobrovolníci vydají do Bolívie a podívají se do komunity, která pěstuje kakao pro ČR. Žádný anonymní výrobek pouze s logem.

Jiří Silný. Foto: Saša Uhlová

kych tři a půl miliardy eur, což ovšem není ani promile mezinárodního obchodu. Ale některé komodity a některé země ukazují, že potenciál je velký. Třeba ve Švýcarsku je polovina všech banánů fairtradových, deset procent kávy v Británii a podobně. Takže už se to skotro blíží cíli, férové vztahy by se měly stát standardem a ne výjimkou. Ono to pak ovlivňuje i chování běžných firem, které se vůči tomu musejí vymezovat. Některé alespoň zavádějí fairtradové značky pro lepší image.

Jaká je česká scéna ve srovnání s okolím?

V posledních šesti letech se fair trade hodně rozvíjí, obrát roste meziročně o desítky procent, za poslední rok zase vzrostl asi o dvacet procent na nějakých padesát milionů. Ve srovnání s ostatními postsocialistickými zeměmi Česká republika vede jak v obrátu, tak v organizovanosti. Oproti západním zemím jsme neprošli nebo prošli jen okrajově fází

propojení s politickým vnímáním ekonomiky, s hnutím solidarity...

Na Západě je to víc politické hnutí?

Je, ale také se mění. Vstupují do toho komerční firmy, které to berou jako jakýkoli jiný obchod.

Fair trade je kritizován i zleva...

Ano, upozorňuje se, že ty produkty jsou orientovány především na střední třídu, což je pravda, ta si může dovolit výběr. Pak je tu kritika, že fair trade dostatečně nepřispívá ke změně systému. Mně ale připadá, že to je jedina z mála alternativ, které dlouhodobě prokazaly udržitelnost a opravdu mění směřné vztahy. Už třeba to, že u každého produktu víme, odkud pochází, a děje se i to, že se naši dobrovolníci vydají do Bolívie a podívají se do komunity, která pěstuje kakao pro ČR. Žádný anonymní výrobek pouze s logem.

Pro vás je fair trade součástí rozvojové agendy...
My s tím začali vysloveně z pedagogických důvodů. Dlouhodobě se zabýváme rozvojem, dlubem, chudobou... Naše zkušenost byla, že sice je možné o tom mluvit, ale vede to jen k depresi. Skončí to pocitem „je to hrozná, ale co s tím můžeme dělat“. Člověk vypne a neřeší to. Hledali jsme konkrétní aktivitu, která umožní něco dělat. Fair trade se ukázal jako velmi dobrá volba – i proto, že oslovuje konzumentskou duši, ale zároveň nutí uvažovat o širších souvislostech.

Neutvrzujete ale v konzumu, neříká – konzum může být skvělý, jenom si připlatíte na čemousky v Africe, pak bude vše v pořádku?

Tohle nebezpečí tady je, stejně jako vnímání fair tradu jako pouhé charity. Snažíme se vysvětlit, že to žádná charita není, je to obchod, jak by měl vypadat – měl by poskytovat odpovídající odměnu za práci.

Kritizujete mezinárodní obchod s tím, že by se toho mělo co nejvíce produkovat v daném místě. Zároveň podporujete rozsáhlé transfery zboží.
Především – jsou to plodiny, které u nás nelze pěstovat. Například jsme se rozhodli, že zatím nebudeme dovážet vína, ta se dají dobře vypěstovat i u nás, nedovážíme med... Navíc v chudých zemích nějaký vývoz potřebují. Tyhle aktivity a další podobné tam žijí miliony lidí a nám jde o to, aby je opravdu uživily.

Mluví se hodně o tom, že Češi v souvislosti s krizí mají tendenci méně dávat. Projevuje se to i na fair tradu?

Zatím ne. Západní kolegové říkají, po několika zkušenosstech z krizí, že fair trade je spíš anticyklický, že v krizi si více lidí začne uvědomovat, jak je zapotřebí podpořit alternativy. Ale samozřejmě fair trade problémy nevyřeší, už jen proto, že pomní celou oblast průmyslové produkce. Je třeba prosazovat pracovní práva plošně. Důležité je zejména právo na sdružování, které umožňuje pracujícím další práva vybojovat. Fair trade nepřečenují, ale zároveň je to něco konkrétního, co pomáhá a mění uvážování. Takže je to dobrý příspěvek ke změně, kterou potřebujeme.

Jiří Silný (nar. 1951) je duchovní Církve československé husitské, studoval teologii v Praze a v Berlíně. Od roku 1996 působí jako ředitel Ekumenické akademie, která se věnuje také fair tradu.